

Demokrasi ve Bediüzzaman

Risale-i Nur

E N S T İ T Ü S Ü

Her çağın kendine özgü bir paradigması varsa, her âlimin de kendine özgü bir çağı okuyuş tarzı olmalıdır. Gazali kendi çağını nasıl özgün bir şekilde okumuş ve yorumlarını o okumaya göre yapmışsa Bediüzzaman da bambaşka bir yörüngeye giren modern çağı özgün bir tarzda okumuş ve yorumlarını o perspektiften yapmıştır.

Bediüzzaman'ın en dikkate değer yanlarından biri çok eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşabilmesi; hemen her değeri yeniden sorgulayıp kritik edebilmesiydi. Ona göre eski çağlar gücün, hissiyatın, kişisel baskı ve otoritenin, şeyhliğin, ağalığın hâkim olduğu çağlardı. Bireyin toplum içindeki yeri hemen hemen hiç yoktu. Bilim sektörü otoriter bir üsluba sahipti; sıradan gerçeklikler mutlak evrensel, tartışılmaz gerçekmiş gibi sunuluyor; herkesin onlara eleştirisiz teslim olması isteniyordu; teslim olmayıp eleştirmeye kalkanlar toplum dışına itiliyordu. Bazı şeyhler kendi makam ve faziletlerini etrafındaki insanları tahakküm altına alma vasıtası olarak kullanıyordu; adeta insanların hürriyet alanları ortadan kaldırılıyordu. Politik hükümetler maşeri vicdanlara dayanmadığından belli insanların keyfine, heva ve heveslerine bırakılıyor ve toplumun enerjisi boşa harcanıyordu.

Ama şimdi yepyeni bir toplumsal iklim doğuyordu: Bu iklim politikada tüm insanların yönetime katılımını; bilimde gerçek hakikatin serbestçe araştırılmasını; ekonomide herkesin enerjisini sonuna kadar kullanmasını öngörüyor ve bireylere kendi kabiliyet ve istidadını özgürce sonuna kadar geliştirmesine imkân sağlıyordu. Bu toplumsal iklimin adı “meşrutiyet-i meşrua” idi. Bu durumda artık birey sadece bir araç değildi, kendi başına bir aktördü.

Ancak bu ideal toplum modeline Müslümanlar nasıl intibak edebilecekti? Her taraf yine tuzaklarla doluydu. Ama yine de boş durulmamalı, Müslümanlara bu ideal model anlatılmalıydı.

Bediüzzaman, bu model çerçevesinde bir “açık toplum” kurma şevk ve heyecanıyla yollara düşüyor ve ilk iş olarak kendi vatandaşlarını bu modele ikna etme faaliyetlerine girişiyor, Münâzarât adlı kitabını bu amaçla yazıyordu.

Bediüzzaman büyük bir cesaretle ilk olarak içinde bulunduğu toplumun çok boyutlu bir fotoğrafını çeker. Ancak fotoğraf hiç de hoş olmayan manzaralarla doludur: Hayatın her alanı çeşit çeşit istibdat ve otoriter davranış ve tutum tarafından işgal edilmiştir. Politik sektörlerden, bilim ve din sektörüne, kabile ve aşiret sektöründen aile sektörüne kadar her alan otoriter davranışların ağır baskısı altındadır. Aslında bu, insanlığın tabiatında olan bir köklü eğilimdi, tarihin derinliklerinden çıkıp geliyordu; vahiy yoluyla biraz dizginlenmişse de fırsat bulur bulmaz otoriter eğilimler yeniden her tarafı kuşatmış ve uzun müddet etkisini sürdürmüştü. Müstebitlik ya da despotik eğilimler insanlığın hayvanî tabiatının bir özelliği idi.

İşin ilginç tarafı İslâm tarihi de kendini bu hastalıktan kurtaramamıştı: İslâm yeryüzüne inerek despotik eğilimleri kaldırmış, zayıf ve güçsüzlerin nefes almasını sağlamıştı; ama yönetim şeklinin zaman ve mekânın etkisiyle hilafetten saltana dönüşmesiyle istibdat yeniden varlığını hissettirmeye başlamış, Yezid'in zamanında iyice çekilmez hale gelince Hz. Hüseyin'in hürriyet kılıcıyla dizginlenmeye çalışılmıştı, ama sonuçta kaybeden hürriyet tarafı olmuştu. "Kapalı toplum" eğilimi saltanattan güç alarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştü. Şimdilerde ise başta hükümet olmak üzere toplumun bütün kesimlerinde egemen ve belirleyici, hatta herkesin damarlarına sirayet eden zehirleyen bir bela şeklinde duruyordu istibdat.

Bediüzzaman'a göre istibdat çok farklı kisveler altında hayatımıza musallat olmuştu: Alim ilmini kullanarak, şeyh asalet ya da makamını kullanarak, ağa ağalığını kullanarak insanlara tahakküm kuruyordu. Osmanlı insanının asıl hastalığı çok farklı şekiller ve adlar altında hüküm süren istibdatlardı. Ama tabii olarak bütün bunlar hükümetlerin istibdadından; yani "kapalı toplum" yapısından kaynaklanıyordu.

Bediüzzaman'a göre demokratik davranışlar sadece hükümetin vatandaş tarafından seçilmesi olayı değildi, bu bir ilkeler setiydi; bütün sektörlerin, organizasyonların ve bireylerin kendi davranışlarını demokratik değerlere göre yeniden dizayn etmesi gerekiyordu. (Nursî, B. Said, Münâzarât, Yeni Asya, İstanbul, 1993, s.35) Devlet yönetiminin otoriter ve despotik olması ne kadar olumsuz ve yıkıcı bir şey ise ilim alanındaki otoriterlik de aynı derecede yıkıcıydı. Mesela ilim sektörü de kendisini yeniden çek etmeli ve bütün yapılanmasını demokratik değerlere göre yeniden dizayn etmeliydi. Çünkü ona göre İslâm tarihinde fundamentalist ve aşırı akımların doğmasının nedenlerinden biri Müslüman ilim adamlarının ilimdeki istibdatları idi. Sadece belli kimseler ya da zaman ve mekân için geçerli olabilecek görüş ve içtihatların bütün zaman ve mekânlarda geçerli mutlak evrensel ilkeler gibi kabul edilip başkalarına dayatılması Mutezile, Cebriye, Mürctie, Mücessime gibi çok sayıda dalâlet fırkalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

Bediüzzaman'a göre "zaman-ı meşrutiyetin zembereği, ruhu, kuvveti, hâkimi, ağası haktır, akıldır, marifettir, kânundur, efkâr-ı ammedir; kimin akli keskin, kalbi parlak olursa, yalnız o yükselecektir. İlim yaşını aldıkça tezayüd, kuvvet ihtiyarlandıkça tenakus ettiklerinden, kuvvete istinad eden kurûn-u vustâ hükümetleri inkırazı mahkûm olup, asr-ı hâzir hükümetleri ilme istinad ettiklerinden, Hızırvarî bir ömre mazhardırlar."

Bediüzzaman'a göre aynı ilkeler hükümet ya da devlet organizasyon şekli için de geçerlidir. Devlet ne kadar otoriter olursa toplumun gelişmesi de o ölçüde geri kalmış olur. Çünkü ona göre hürriyetle bireylerin ruhsal gelişmesi arasında doğrusal bir orantı vardır. Bir toplumda politik hürriyet ne ölçüde fazla ise bireylerin kabiliyet ve istidatlarının gelişme trendi de o ölçüde olumlu olur. İstibdatın egemen olduğu durumlarda ise her şey çürümeye ve kokuşmaya başlar.

Ona göre istibdat tahakkümdür, keyfi muameledir, güce dayanan cebirdir, bir kişinin görüşüdür, su-i istimale gayet müsait bir zemindir. Zulmün temelidir, insanlığı mahvedicidir. İnsanı sefalet derelerinin en derinine yuvarlayan, İslâm âlemini zillet ve sefaletle atan, düşmanlık duygularını uyandıran ve İslâm'ı zehirleyen; hatta zehrini her şeye saçan, Müslümanlar arasında ihtilâflara sebep olan bir felâkettir.

Oysa demokrasi, kuvvet yerine Hakk'ın, cehalet yerine bilginin, kin ve düşmanlık yerine sevginin, keyfilik ve şahsiyetçilik yerine objektif kanunun ikame edilmesi, sosyal ve siyasal hayatın bu ilkeler çerçevesinde dizayn edilmesi idi. Aynı şekilde bütün kararların, keyfî ve kişisel heveslere göre değil, kolektif bilgi ve hikmete dayalı kurum ve kurullarla istişare edilerek alınması ve uygulanmasıydı.

Ona göre demokrasinin ruhu şeriattandı; demokrasinin yaşayabilmesi için İslâmî ahlâka ihtiyacı vardı. Öte yandan, şeriata muvafık olmayan yönleri olamaz mıydı demokrasinin? Olabilirdi, bu gayet normal ve tabii bir şeydi. Hangi şey vardı ki, yüzde yüz şeriata muvafıktı? Hangi insan vardı ki, bütün haliyle şeriata mutabıktı? Bu konuda aşırılığa gerek yoktu; hükümet de insanlardan oluşuyor ve dolayısıyla günahlardan kendini kurtaramıyordu. Günahsız ve tertemiz bir hükümet ya da devlet ancak Eflatun'un cumhuriyetinde olabilirdi. O da gerçek hayatta değil ancak hayalde vücut bulabilirdi. (Nursî, B. Said, Münâzarât, Yeni Asya, İstanbul, 1993, s. 39) Tam şeriati isteyerek demokrasiye karşı çıkan muhali talep ediyordu. Muhali talep etmek ise kendine fenalık yapmaktan başka bir şey değildi. Bir uçurumdan kendini aşağı atan birinin akıbeti parça parça olmaktı. Çünkü bu tip insanların istediği şey masum bir hükümettir. Oysa şimdi bir şahıs bile masum olamaz, kaldı ki zerrelere günahlardan mürekkep olan bir hükümet masum olsun. Öyleyse hükümeti

değerlendirmek için elimizdeki kriter, hükümetin olumlu yönleriyle olumsuz yönlerini karşılaştırmaktır. Yoksa, hiç olumsuzluğu olmayan hükümet sadece mantıkta olabilecek bir muhal-i adidir. Bediüzzaman bu tip doyumsuz ve ölçüsüz insanlara anarşist nazarıyla bakar, zira onlardan birisi bin sene yaşasa mümkün hükümetlerin hiç birini beğenmeyecek ve içindeki bozgunculukla her birini bozmaya çalışacaktır. (Nursî, B. Said, Münâzarât, Yeni Asya, İstanbul, 1993, s. 51) Oysa ona göre demokrasi şeriatın bir parmak uzaksa istibdat rejimi yüz arşın uzaktı. Çünkü demokraside bütün bireylerin görüş ve eğilimi birleşmekle kopmaz, esnetilemez bir halat oluşturmaktadırlar. İcma-ı ümmet bir yakın delildir, cumhurun re'yi esastır. Toplumun genel eğilimi şeriatta muteber ve muhteremdir. (Nursî, B. Said, Münâzarât, Yeni Asya, İstanbul, 1993, s. 40)

Gerçekten Bediüzzaman ve benzeri şahsiyetler İslâm toplumlarının ve genel olarak Asya kıtasının geri kalmasının esas sebebini gerekli hürriyet ve şûrâ kurumlarını geliştirememiş olmalarına bağlarlar: "...mânâ-yı meşrutiyete iptilâ ve muhabbetimin sebebi şudur ki: Asya'nın ve âlem-i İslâm'ın istikbalde terakkisinin birinci kapısı meşrutiyet-i meşrua ve şariat dairesindeki hürriyettir. Ve talih ve taht ve baht-ı İslâm'ın anahtarı da meşrutiyetteki şûrâdır." "Müslümanların hayat-ı içtimaiyye-i İslâmîyye'deki saadetlerinin anahtarı, meşveret-i şeriyyedir. Ve emruhum şûrâ beynehüm (şûrâ suresi, 42/38) âyet-i kerimesi, şûrâyı esas olarak emrediyor. Evet, nasıl ki, nev-i beşerdeki telâhuk-u efkâr ünvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbiriyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fûnunun esas olduğu gibi, en büyük kıta olan Asya'nın en geri kalmasının bir sebebi, o şûrâ-yı hakikiyeyi yapmamasıdır." (Nursî, B. Said, Münâzarât, Yeni Asya, İstanbul, 1993, s. 23-24)